

Fugleværnsfonden som pionér

LEIF SKOV, ADVOKAT, BESTYRELSESFORMAND FOR AAGE V. JENSEN NATURFOND

Med oprettelsen af Fugleværnsfonden opstod i Danmark nye måder at kombinere beskyttelse af naturen med offentlig adgang, understøttet af interessante anlæg, spændende formidling og lokalt engagement. De mange tiltag har over årene skabt løbende opmærksomhed og har givet fonden en goodwill, der ligger langt ud over, hvad man kan forvente af en fond af den størrelse. Bag succesen ligger historien om vigtige erfaringer og indsigt, som blev forvandlet til handling. Og her ligger kimen til at forstå Fugleværnsfondens pionerfærd.

De første tanker om en dansk fugleværnsfond

Ved et møde i DOF i København den 11. marts 1958 holdt daværende overfører O. Fabricius, Vallø, som ved DOF's 50-års jubilæum i 1956 var blevet udpeget til æresmedlem, et foredrag med titlen "Fuglefredning – et fuglefredningsfond?" Fabricius startede talen, der fyldte godt 16 maskinskrivne sider, med at konstatere, at den

statslig drevne Jagtfond, som i 1930erne og 1940erne især havde købt det store Hanstholmreservat (3200 ha) og urfuglehederne (770 ha) syd for Holstebro, på grund af statens sparekrav ikke længere havde midler til gennem erhvervelse at sikre vildtreservater og fuglefristeder.

Fabricius, der dengang som Reservatrådets formand havde haft ansvaret for oprettelse af danske vildtreservater siden 1931, påpegede derefter, at det var vigtigere end nogensinde at sikre tilstrækkeligt store og sammenhængende arealer samt at have styr på udviklingen i områdernes naturforhold. Det sidste havde aldrig været muligt med vildtreservatbekendtgørelserne alene, da der i disse kun var hjemmel til at regulere jagt og færdsel. Han beskrev også, at der i naturbeskyttelsesloven siden 1937 var hjemmel til ved fredning at sikre staten eller kommunen ejendomsretten til et område. Men muligheden var sjældent brugt og havde indtil da aldrig ført til erhvervelse af fuglesteder, kun sikret publikum p-pladser og adgang.



Etableringen af fugletårne, gangbroer og informationsfaciliteter ved Gundsømagle sø i 1992 blev indledningen til et frugtbart samarbejde mellem Fugleværnsfonden og Aage V. Jensens Fonde. Foto: Fugleværnsfonden.

Fabricius lagde i sin argumentation for en privat fond vægt på, at de pågældende arealer af særlig ornitologisk interesse skulle "erhverves ikke af staten, som ikke altid er lige pålidelig, men af et privat organ, f.eks. et fuglefredningsfonds bestyrelse, hvor der er sikkerhed for, at de videnskabelige hensyn altid vil være de afgørende."

Fabricius henviste i sit indlæg til Vest Stadil Fjord, som han havde hørt ved sidste ejerskifte blev handlet til 65 000 kr. For dette beløb kunne man have erhvervet 2000 tønder land (ca. 1000 ha) og "dermed sikret en meget værdifuld fuglelokalitet ud i fremtiden." Syntes man dette beløb var stort, henviste han til Sverige, hvor man havde indsamlet 180 000 kr. alene til købet af Lille Karlsø, ligesom andre arealer var købt og en indsamling i gang til en Naturfredningsfond. Også erfaringerne fra England brugte han i sin argumentation.

Som et yderligere eksempel på hvad midlerne fra en sådan fond kunne benyttes til, henviste han til Vejlerne, hvor der dengang for nylig var indgået aftale med ejerne om en erstatningsfri fredning, som man var i gang med at søge pålagt servitut som videnskabeligt reservat.

Men for at kunne gennemføre beskyttelsen af ynglesåvel som trækfuglene i Vejlerne, manglede der efter hans opfattelse nogle nødvendige tiltag, der kostede en del penge fx begrænsning af jagten på visse områder

eller for visse arter eller eventuelt leje af jagten for en begrænset periode eller eventuelt for visse arter. Derfor sagde han i sin tale også: "Den sikreste og bedste og efter min tro eneste mulighed for at få denne sag bragt helt i orden er tilskud fra et fuglefredningsfond."

Under den efterfølgende diskussion gav både DOFs daværende formand, skovrider Vagn Holstein, og professor Ragnar Spärck, der som zoolog var udpeget til både Naturfredningsrådet og Reservatrådet og desuden var medlem af DOF, sammen med flere andre udtryk for betænkeligheder. En skuffet Fabricius måtte konstatere, at der ikke var den forventede begejstring for hans forslag. De samme nedslående reaktioner oplevede Fabricius, da han senere i foråret holdt det samme foredrag i Odense og i Århus. En mulig årsag hertil var, at hans forslag indebar, at fonden bl.a. skulle finansieres ved et forhøjet medlemskontingent.

I tilbageblik er det nærliggende at konkludere, at Fabricius havde set rigtigt, når han så behovet for en privat fuglefredningsfond. Forslaget var formentlig for dårligt forberedt og for utraditionelt for den daværende bestyrelse og medlemmerne i DOF. Men Fabricius havde dog opnået at gøre opmærksom på et alvorligt problem og dermed startet en stigende erkendelse af, at staten ikke alene var i stand til at sikre Danmarks vigtige naturområder.



Agerøreservatet med Stenklipperne på Mors er et af Fugleværnsfondens internationalt vigtige reservater med mange ynglende såvel som rastende kystfugle. Foto: Kurt Gabs.

Fugleværnsfondens stiftelse

Otte år senere, i 1966 besluttede en gruppe fra DOFs bestyrelse bestående af læge Lorenz Ferdinand, overlæge Erik Halkier, redaktør Torben Meyer og kontorchef i Finansministeriet, cand. jur. Thorvald Frølich, sig for at genoptage Fabricius' idé. De fik tilslutning i bestyrelsen, der i 1960 var blevet udvidet fra syv til 15 personer, til at indkalde til en ekstraordinær generalforsamling den 11. oktober 1966, hvor eneste punkt på dagsordenen var "Behandling af forslaget til love for Fonden til værn af Danske Fuglelokalteter."

Frølich havde udformet fondens love, som generalforsamlingen enstemmigt vedtog. Fonden var ifølge lovene ikke noget selvstændigt retssubjekt, men skulle fungere som en selvstændig afdeling med egen bestyrelse indenfor DOF. Det fremgik imidlertid af lovene, at hvis bestyrelsen i DOF fandt det mere hensigtsmæssigt, kunne den beslutte, at fonden blev omdannet til et selvstændigt retssubjekt med samme formål. Det skete i 2006, hvor Fugleværnsfonden blev omdannet til en almenyttig, erhvervsdrivende fond.

Fugleværnsfondens vanskelige start

Der gik flere år fra Fugleværnsfondens start, indtil fon-

den havde indsamlet midler nok til at kunne købe sin første ejendom. Som Lorenz Ferdinand skrev i sin erindringsbog *Natur, Fugle og Fuglefolk* (1993), var "bestyrelsens opgave de første 10 år at indsamle penge blandt medlemmerne. Det vanskeligste var at skaffe de første 100 000 kr.". Det tog ca. 4 år at samle dette beløb, der i 1970 var tilstrækkeligt til at købe den første strandengsparcel, som lå på Nyord ved Møn. Men herefter gik det hurtigere, godt hjulpet på vej af bestyrelsens indsats gennem et veludviklet PR-arbejde for at skaffe midler, der ikke alene kom fra medlemmerne af DOF.

Kreativiteten var betydelig

Efter Lorenz Ferdinands overtagelse af formandsposten i Fugleværnsfondens bestyrelse i 1970 kom der ekstra dynamik i kampagnen for at indsamle bidrag til fonden. Allerede i 1969 havde Ferdinand i DOF fået startet et nyt, ekstra medlemsblad, *Fugleværn*, som derefter i en årrække profilerede fuglebeskyttelsen og ikke mindst Fugleværnsfondens arbejde og medvirkede til, at mængden af frivillige og de økonomiske bidrag til fonden steg.

Ferdinand havde desuden fra sit arbejde i Natur og Ungdom samt DOFs feltornitologiske udvalg fået betydelig indsigt i, hvordan man aktiverer frivillige i koordi-



Klyden yngler på flere af Fugleværnsfondens reservater. Foto: John Larsen.

nerede arbejdsopgaver i felten. Således fik han omkring de enkelte af Fugleværnsfondens reservater organiseret et net af frivillige medlemmer, der lagde mange arbejdstimer på de forskellige naturarealer og derved begrænsede driftsudgifterne.

Fra udlandet havde Ferdinand og andre i Fugleværnsfondens bestyrelse desuden erfaring med, hvordan man ved fuglefristeder kunne udbygge faciliteter som fx boardwalks og fugletårne. Så på det område fik Fugleværnsfonden straks en pionérrolle her i landet. Hertil kom videreførelsen af DOFs mangeårige erfaring med at få folk ud i naturen til offentlige arrangementer, guidede ture osv. Fugleværnsfondens ejendomme blev således allerede i de første år ikke bare fuglereservater, men også rekreative områder for befolkningen.

En væsentlig årsag til Fugleværnsfondens succes var den nævnte etablering af frivillige, lokale arbejdsgrupper. Arbejdsgrupperne havde – og har det fortsat i dag – mange vigtige opgaver som bl.a. dagligt tilsyn, målrettet naturpleje, fugletællinger, samt ansvar for avishistorier og guidede ture (se artiklen om Fugleværnsfondens arbejdsgrupper). Det bør nok heller ikke undervurderes, hvilken betydning en sådan lokal forankring har for naboer og myndigheder.

Fugleværnsfonden som pionér

I 1989 donerede Aage V. Jensens Fonde et beløb på 2,5 mio. kroner til Fugleværnsfonden. Donationen skulle i de følgende år bruges til at gennemføre en handlingsplan. Denne plan indebar bl.a., at Fugleværnsfonden på en række af fondens reservater skulle opføre nye fugletårne, observationsskjul, gangstier og gangbroer og herved – under hensynstagen til naturværdierne – give besøgende betydeligt bedre adgang til disse naturområder.

De erfaringer og den ekspertise, som Fugleværnsfonden her opnåede og velvilligt har stillet til disposition for andre, har siden dannet skole for tilsvarende anlæg på såvel offentlige som private naturarealer – herunder også ejendomme under Aage V. Jensens Fonde. Fugleværnsfonden og Aage V. Jensens Fonde har faktisk i et par årtier haft et parallelt forløb med opkøb af naturjendomme, sikring og udvikling af naturværdier samt etablering af offentlig adgang til store naturoplevelser.

De mange initiativer til opbygning, indretning, formidling og drift af områderne har været til stor gensidig inspiration.

Frivillige bag den evidensbaserede naturforvaltning

Fugleværnsfonden har også virket som pionér på et an-

det vigtigt område. De lokale, frivillige ornitologers systematiske feltarbejde har medvirket til, at resultaterne af yngle- og rastefugletællinger flere steder har kunnet bruges til en løbende forbedring af naturforvaltningen i reservaterne. I dag kalder vi denne fremgangsmåde for evidensbaseret naturforvaltning (se artiklen om Fugle, naturpleje og overvågning på reservaterne).

Fugleværnsfonden påbegyndte denne mere målrettede indsats i en tid, hvor amter og styrelser overvejende fokuserede på pleje baseret på vegetationens udvikling. Kombinationen af fuglemonitoring med driften af områderne gav nye input til forvaltning af levesteder, og offentlige myndigheder fik dermed nye redskaber til at sikre en bedre natur. Denne mere overvågningsprægede fremgangsmåde har også dannet forbillede for forvaltning af de arealer, der i dag administreres af Aage V. Jensen Naturfond.

I alle vore større naturområder lægger frivillige ornitologer rigtig mange timer i at følge fuglelivets udvikling. I de senere år har Aage V. Jensen Naturfond koblet universiteter og frivillige ornitologer sammen under anvendelsen af nye og standardiserede metoder. Det er sket ved Filsø, Gyldensteen Strand og i Lille Vildmose. Fremtiden vil vise, om vi med disse metoder kan komme endnu længere i vores forståelse af områdernes dynamik og dermed omsætte denne viden til aktiv forvaltning.

Nærnatur – med Vaserne som eksempel

Frivillige arbejdsgrupper har også tjent som inspiration i forbindelse med opkøb af en række, små naturområder i Aage V. Jensen Naturfond – kaldet Nærnatur. På opfordring fra de grønne organisationer har Naturfonden købt flere mindre naturperler og stillet dem til rådighed for organisationerne. Til gengæld får lokale arbejdsgrupper under foreningerne praktisk erfaring og indsigt i naturforvaltning ved at udføre tilsyn, naturpleje samt udbygning og vedligeholdelse af faciliteter for publikum.

Et godt eksempel på et nærturområde er Vaserne nord for København, hvor Aage V. Jensens Fonde i 1999 købte 14 ha. Her har vi indgået en partnerskabsaftale med Fugleværnsfonden. Aftalen indebærer, at Aage V. Jensen Naturfond stiller arealet og anlæg til rådighed, mens Fugleværnsfonden indretter naturrum med udstilling og grejbank, udarbejder årstidsfoldere for området, sørger for undervisning af børn og skoleklasser samt foretager guidede ture. Desuden har Fugleværnsfonden en tilknyttet arbejdsgruppe, der fører tilsyn og bekæmper kæmpebjørneklo, samt et høslætslag, der vedligeholder en skoveng og dermed også skaber en attraktiv og naturlig rasteplass i Vaserne.

Med Naturfondens tilkøb af yderligere 39 ha af Vaserne i 2013 er aftalen udvidet, og der indrettes for tiden formidlingsbro, fugleskjul og nyt fugletårn til erstatning af det nedslidte tårn. Det skaber helt nye rammer for de to fonde at skabe en sammenhængende, koordineret formidling i området. Og samarbejdet rækker videre. Som et nyt skridt er Fugleværnsfonden, Real Dania Fonden og Aage V. Jensen Naturfond gået sammen om at skabe en ny type fugleoplevelse for danskerne – det innovative fugleskjul.

Vores mange års erfaringer med at skabe udsigter og fugletårne har givet en erkendelse af, at folk får det største udbytte med specialudstyr som gode kikkert og teleskoper. For at give den almindelige befolkning uden dette specialudstyr nye og nære oplevelser af dyrelivet anvendes nye metoder. Det innovative fugleskjul giver helt nye perspektiver i naturoplevelsen også uden brug af kikkert. Samtidig tilbyder skjulet nye muligheder for den hastigt stigende gruppe af naturfotografer i Danmark. Håbet er, at der i løbet af to år for en overkommelig pris kan skabes et koncept for et skjul, som kan benyttes af alle.

Fugleværnsfonden som inspirator for Aage V Jensens Fonde

Det var netop Fugleværnsfondens dynamiske og fornyende tilgang til opgaverne, der gjorde, at vi i Aage V. Jensens Fonde allerede i vores første år i slutningen af 1980'erne fik etableret en kontakt og kreativ sparring med Lorenz Ferdinand, der på det tidspunkt både var formand for DOF og for Fugleværnsfonden, samt den på det tidspunkt forhenværende direktør i Fredningsstyrelsen, Viggo Nielsen. Samarbejdet med de to rådgivere var i mine øjne helt afgørende for, hvordan vi i de følgende år startede og udviklede arbejdet med Aage V. Jensens Fonde.

Vi havde fra starten ingen intentioner om at gå ind og erhverve egne naturarealer her i landet. I stedet for selv at stå som ejer, anså vi staten som den naturlige og sikre besidder og beskytter af de danske naturarealer. I vores målsætning, der blev fastlagt i samarbejde med Lorenz Ferdinand og Viggo Nielsen, var det tanken ud over støtte til forskning og formidling, at fondene gerne bidrog med midler til, at staten kunne erhverve naturarealerne.



Den daværende borgerlige regering bragte os imidlertid snart på andre tanker, da den kort efter vor opstart bekendtgjorde, at den var parat til at sælge ud af nogle af landets naturperler. Denne kursændring er efterfølgende fulgt af senere regeringer med anden politisk sammensætning, og jeg kan derfor ikke fri mig for at henvise til Fabricius' ovenfor citerede begrundelse i 1958 for at oprette en privat fond.

Regeringens beslutning sidst i 1980'erne gav selvfølgelig anledning til megen drøftelse i bestyrelserne for Aage V. Jensens Fonde og med de to naturfaglige rådgivere, der begge var chokerede over dette brud på hidtidig praksis. Lorenz Ferdinand foreslog lige ud, at vi i stedet skulle donere midlerne til opkøb til Fugleværnsfonden. Men da fundatsen i Aage V. Jensens Fonde har betydeligt bredere naturmæssige hensyn at varetage end Fugleværnsfondens formål, fandt vi det rigtigst selv at stå for erhvervelsen og dækning af de deraf afledte driftsudgifter.

Med tiden har vi fået vished for, at Fugleværnsfondens strategi med ejerskab var rigtig. Ejerskabet er den mest effektive, langsigtede og synlige måde at beskytte og udvikle natur, idet det giver størst mulig handlefrihed, smidige og hurtige beslutninger og plads til innovation. Lorenz Ferdinand og hans medarbejdere i Fugleværnsfonden afleverede på et tidligt tidspunkt i vores samarbejde en liste over de naturarealer, der efter deres opfattelse stod øverst på 'ønskesedlen' med områder, der burde beskyttes gennem overtagelse og drift af Aage V. Jensens Fonde. På denne liste stod bl.a. Vejlerne, Filsø, Lille Vildmose, Æbelø og Gyldensteen kyst – alle arealer, som i dag er i Aage V. Jensen Naturfonds besiddelse. Flere af naturområderne er erhvervet efter kraftig opfordring og medvirken til erhvervelsen af Lorenz Ferdinand og senere af hans efterfølger som formand for DOF, Christian Hjorth. Og ligesom Lorenz Ferdinand gjorde det, så sidder Christian Hjorth i dag i flere af fondens naturråd, der er en vigtig medspiller i forvaltningen af disse arealer.

Større udfordringer for naturen – og nye initiativer

Med de mange mindre fonde som efterfølgende er etableret, og som tilsammen ejer mange vigtige naturområder i Danmark, er det med stigende tydelighed klart, at tilbagegangen i dansk natur og biodiversitet ikke kan standses alene ved disse fondes indsats.

Aage V. Jensen Naturfond har i en årrække haft et stort ønske om en politisk uafhængig naturfond, som hele befolkningen kan støtte op om og tage medejerskab til. Derfor indgik Aage V. Jensen Naturfond i de-

cember 2013 en aftale med staten og Villum Fonden om at etablere Den Danske Naturfond, som gennem sine aktiviteter skal forbedre naturtilstanden i Danmark. Konkret betyder det, at naturens mangfoldighed bliver styrket gennem forbedring af levestederne for de planter og dyr, som i vores aktuelle samfund har behov for at få en særlig beskyttelse.

Jeg håber, at Den Danske Naturfond på en åben og konstruktiv måde vil tage ved lære af mange af de succesrige initiativer, som Fugleværnsfonden gennem årtier har manifesteret med deres reservater. Her tænker jeg især på de folkelige aktiviteter i form af en slags medejerskab og medansvar fra de mange frivillige og ikke mindst opnåelse af den samme begejstring og det humør, som præger de frivilliges arbejdsindsats i forbindelse med driften og naturformidlingen af Fugleværnsfondens reservater.

Med etableringen af Den Danske Naturfond åbnes desuden en ny mulighed for at støtte naturen i Danmark for mange andre fonde og virksomheder. Det er Aage V. Jensen Naturfonds håb, at Den Danske Naturfond på sigt vil være i stand til at engagere den brede befolkning og sammen med de eksisterende naturfonde herunder Fugleværnsfonden være med til at sikre de danske naturrigdomme for eftertiden. Staten kan, som allerede erkendt af Fabricius, ikke klare denne opgave alene.

Mine ønsker for Fugleværnsfonden

Fugleværnsfonden er DOFs største succes skrev Christian Hjorth i *Festskrift ved Lorenz Ferdinands 80 års fødselsdag*. Den vurdering kan jeg fuldt ud tilslutte mig. Fugleværnsfondens reservater åbner indbydende vinduer til den ægte, varierede natur, som i stigende grad er blevet en mangelvare for den almindelige dansker.

Mine ønsker for Fugleværnsfonden er, at den vil:

- Opretholde, forbedre og udbygge netværket af fugle-reservater i Danmark
- Vedblive at forvalte naturen med den nyeste viden, metoder og samarbejdsrelationer
- Styrke og udvide det lokale engagement og de lokale arbejdsgrupper i alle reservaterne
- Vedligeholde og udbygge en spændende information om og formidling af naturen, som kan tiltrække flere og nye grupper af besøgende.

Lykkes det, forudsiger jeg, at Fugleværnsfonden går en lys fremtid i møde, hvor fonden fortsat vil ligge i front og til enhver tid være en vigtig faktor – også i et moderne samfund.